

УДК [330.35;330.368 (477)]

Шинкоренко Т.П., канд. екон. наук,
старший науковий співробітник

Макушенко Т.М.

молодший науковий співробітник

Інституту економіки та прогнозування НАН України

ДИСБАЛАНСИ СУКУПНОГО ПОПИТУ В ЕКОНОМІЦІ УКРАЇНИ

Досліджено тенденції змін у структурі українського сукупного попиту. На основі порівняльного аналізу структурних індикаторів України та інших країн визначено основні дисбаланси сукупного попиту, що в останні роки демонструють тенденцію до суттєвого поглиблення. Показано, що, починаючи з 2005 р., стимулювання споживчого, насамперед приватного, попиту без урахування реальних можливостей української економіки на тлі стагнації інвестиційного попиту унеможливають забезпечення стабільного економічного розвитку країни. Розв'язання проблем формування сукупного попиту потребує реалізації активної економічної політики, спрямованої на усунення існуючих деформацій внутрішнього попиту країни¹.

К л ю ч о в і с л о в а : структура сукупного попиту, внутрішній попит, макроструктурні дисбаланси, співвідношення складових внутрішнього попиту, внесок складових попиту в динаміку валового внутрішнього продукту, економічна політика.

JEL : E 21

Сучасний етап розвитку української економіки свідчить про гостру потребу розроблення стратегії сталого зростання з урахуванням його можливостей щодо адаптації до сучасних викликів. Тут доволі перспективним є механізм формування та реалізації сукупного попиту, який є найбільш активною макроекономічною змінною, що визначає рівень національного виробництва і зумовлює траєкторію загальноекономічної динаміки. Важливим аспектом застосування такого механізму є визначення існуючих дисбалансів у структурі сукупного попиту та розроблення ефективних заходів економічної політики щодо пом'якшення їхньої дії на економічний розвиток. Каналами впливу на динаміку та структурні параметри сукупного попиту є податкова, бюджетна та кредитна політика, що визначають обсяги та структуру як споживчого, так і інвестиційного попиту, розподіл ВВП за категоріями доходу, розвиток окремих видів економічної діяльності та виробництв, обсяги експортних та імпорتنних поставок; стимулювання інвестиційної та інноваційної діяльності. Отже, на сьогодні впровадження ефективних заходів, спрямованих на гармонізацію структури сукупного попиту є одним з першочергових завдань макроекономічної політики. Водночас

¹ Публікацію підготовлено за виконання НДР "Макроекономічна збалансованість в системі моделей розвитку економіки України" (№ держреєстрації 0111U003974).

комплексне дослідження формування структури сукупного попиту практично залишається поза увагою вітчизняних науковців. Метою авторів статті було визначення дисбалансів у формуванні сукупного попиту України та оцінка їхнього впливу на загальноекономічну динаміку.

Оскільки на різних етапах розвитку національних економік збалансованість структури сукупного попиту визначається різним кількісним значенням пропорцій між основними складовими попиту та співвідношень окремих складових, для визначення дисбалансів застосовано порівняльний аналіз структурних індикаторів України та інших країн, де відбуваються процеси, подібні до процесів розвитку української економіки.

Перед тим як перейти до визначення дисбалансів, розглянемо загальні пропорції та основні тенденції зміни структури українського сукупного попиту, що відбулися впродовж останніх 14 років. Аналіз наведених в табл. 1 даних дає підстави виокремити в розвитку структурних параметрів попиту три етапи.

На першому етапі (2000–2005 рр.) спостерігалось стале скорочення питомої ваги споживчих витрат, у тому числі й приватного попиту (за винятком 2005 р.), норма нагромадження основного капіталу підтримувалася на рівні 20–22%; частка чистого експорту мала позитивне значення. Другий етап (2006–2008 рр.) характеризується одночасним збільшенням частки споживчої складової та валового нагромадження основного капіталу із формуванням від'ємних сальдованих результатів зовнішньоторговельного обороту.

Третій етап (2009–2013 рр.) означився стрімким нарощуванням питомої ваги споживчих витрат, що відбувалося на тлі падіння норми нагромадження основного капіталу та високих від'ємних показників чистого експорту.

Із визначених етапів найбільш збалансованим за структурою сукупного попиту, на нашу думку, можна визнати перший. На другому етапі, попри суттєве збільшення норми нагромадження основного капіталу, яке дуже важливе для розвитку української економіки, питома вага споживчої складової не скорочувалася, а компенсувалася нарощенням імпорту із формуванням значного дефіциту торговельного балансу. Але найбільш негативні тенденції розвитку сукупного попиту спостерігаються на третьому етапі, коли питома вага споживчого попиту зросла з 84,6% в 2009 р. до 93,5% в 2013 р. при скороченні норми нагромадження основного капіталу з 18,4 до 16,3%. Тобто тенденція до "проїдання" економіки, що спостерігалася і на другому етапі, набула найбільшої гостроти, практично нівелюючи підґрунтя для подальшого розвитку країни в середньостроковій і довгостроковій перспективі.

Однією з основних пропорцій формування сукупного попиту є співвідношення між його внутрішньою та зовнішньою складовими, через високу залежність від зовнішнього попиту розвиток таких країн стає небезпечно чутливим до коливань кон'юнктури світових ринків. Думка щодо надвисокої залежності розвитку української економіки від зовнішнього попиту є загальноприйнятною. Водночас порівняння співвідношень між внутрішнім та зовнішнім попитом України із деякими іншими країнами дозволяє зробити дещо інші висновки. Так, починаючи з 2005 р., спостерігається досить стала тенденція послаблення розвитку української економіки від зовнішньої компоненти і в 2006–2012 рр. обсяг внутрішнього попиту вже більш ніж удвічі перевищував зовнішній, що відповідає параметрам таких країн, як Німеччина, Фінляндія, Польща і перевищує показники Чехії, Словаччини та Угорщини (табл. 2).

Тобто в українській економіці не існує дисбалансу між зовнішньою та внутрішньою складовими, а залежність її розвитку від зовнішнього попиту насамперед пов'язана з відсутністю орієнтації та спроможності вітчизняних виробників задовольняти потреби зростаючого внутрішнього ринку.

Таблиця 1
Структура сукупного попиту України в 2000–2013 рр., %

Показник	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013*
Валовий внутрішній продукт	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Кінцеві споживчі витрати	75,3	76,6	75,4	75,4	71,2	76,5	78,1	77,5	80,0	84,6	84,4	85,5	88,2	93,5
домашніх господарств	54,3	55,0	55,2	54,7	52,3	57,2	58,7	58,7	61,4	63,7	64,0	67,1	68,7	73,5
некомерційних організацій, що обслуговують домашні господарства сектора загального державного управління	2,3	2,0	1,9	1,7	1,3	1,1	1,0	0,9	0,8	0,8	0,7	0,7	0,6	0,75
у тому числі:	18,6	19,6	18,4	19,0	17,6	18,2	18,4	17,9	17,8	20,1	19,7	17,7	18,9	19,2
індивідуальні споживчі витрати	11,5	11,6	11,0	11,2	10,7	11,2	11,2	11,1	11,2	13,2	12,8	11,5	12,6	13,1
колективні споживчі витрати	7,1	8,0	7,4	7,8	6,9	7,0	7,2	6,8	6,7	7,0	6,8	6,1	6,4	6,2
Валове нагромадження	19,7	21,8	20,2	22,0	21,2	22,6	24,8	28,2	27,9	17,1	18,4	20,4	19,6	13,8
у тому числі:	19,7	19,7	19,2	20,6	22,5	22,0	24,6	27,5	26,4	18,4	18,0	18,4	19,4	16,3
валове нагромадження основного капіталу	0,0	2,1	1,0	1,4	-1,4	0,6	0,1	0,7	1,5	-1,3	0,3	2,1	0,2	-2,55
зміна запасів матеріальних оборотних коштів	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1	0,0
придбання за виключенням вбуття цінностей	5,0	1,6	4,4	2,6	7,7	0,8	-2,8	-5,7	-8,0	-1,7	-2,8	-6,0	-7,9	-7,2
Сальдо експорту-імпорту товарів та послуг	62,4	55,5	55,1	57,8	63,6	51,5	46,6	44,8	46,9	46,4	46,5	49,4	47,4	48,5
експорт товарів та послуг	-57,4	-53,8	-50,7	-55,2	-56,0	-50,6	-49,5	-50,6	-54,9	-48,0	-49,3	-55,4	-55,2	-55,8
імпорт товарів та послуг														

* Дані за три квартали 2013 р.

Джерело: розрахунки авторів за даними статистичних збірників "Національні рахунки України" за 2000–2013 роки [Електронний ресурс] / Державна служба статистики України. – Доступний з : <<http://ukrstat.gov.ua/>>.

Таблиця 2

Співвідношення внутрішнього та зовнішнього попиту в Україні та інших країнах, од.

Країна	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Німеччина	3,0	2,8	2,7	2,7	2,5	2,3	2,1	2,0	1,9	2,2	2,0	1,9	1,8
Франція	3,4	3,5	3,6	3,8	3,8	3,8	3,7	3,8	3,8	4,4	4,0	3,8	3,7
Велика Британія	3,7	3,7	3,9	4,0	4,0	3,9	3,6	3,8	3,5	3,6	3,4	3,2	3,2
Фінляндія	2,1	2,2	2,2	2,4	2,3	2,3	2,1	2,1	2,1	2,6	2,4	2,5	2,5
Італія	3,7	3,7	3,9	4,1	3,9	3,9	3,7	3,5	3,5	4,2	3,8	3,5	3,3
Польща	3,9	3,8	3,6	3,1	2,7	2,7	2,5	2,5	2,6	2,5	2,4	2,2	2,1
Чеська Республіка	1,7	1,6	1,8	1,7	1,6	1,5	1,4	1,4	1,5	1,6	1,5	1,3	1,2
Словацька Республіка	1,5	1,5	1,5	1,3	1,4	1,4	1,2	1,2	1,2	1,4	1,2	1,1	1,0
Угорщина	1,4	1,4	1,6	1,7	1,6	1,5	1,3	1,2	1,2	1,2	1,1	1,0	1,0
Російська Федерація	x	x	x	x	x	x	2,6	3,0	2,9	3,4	3,2	3,0	3,2
Україна	1,5	1,8	1,7	1,7	1,5	1,9	2,2	2,4	2,3	2,2	2,2	2,1	2,3

Джерело: розраховано авторами за статистичними даними OECD та Держстату України за відповідні роки.

Порівняння динаміки зовнішньої та внутрішньої складових попиту свідчить, що якщо впродовж 2000–2004 рр. динаміка зовнішнього попиту випереджала розвиток внутрішнього, то в 2005 р. відбувся злам цієї тривалої тенденції і за кумулятивними темпами розширення внутрішнього попиту суттєво перевищило динаміку зовнішнього. Потужний відрив у темпах зростання внутрішнього попиту спостерігався впродовж 2006–2008 рр., також ця тенденція збереглася і в період розгортання кризових явищ та відновлення позитивної динаміки розвитку в 2010–2012 рр. (рис. 1).

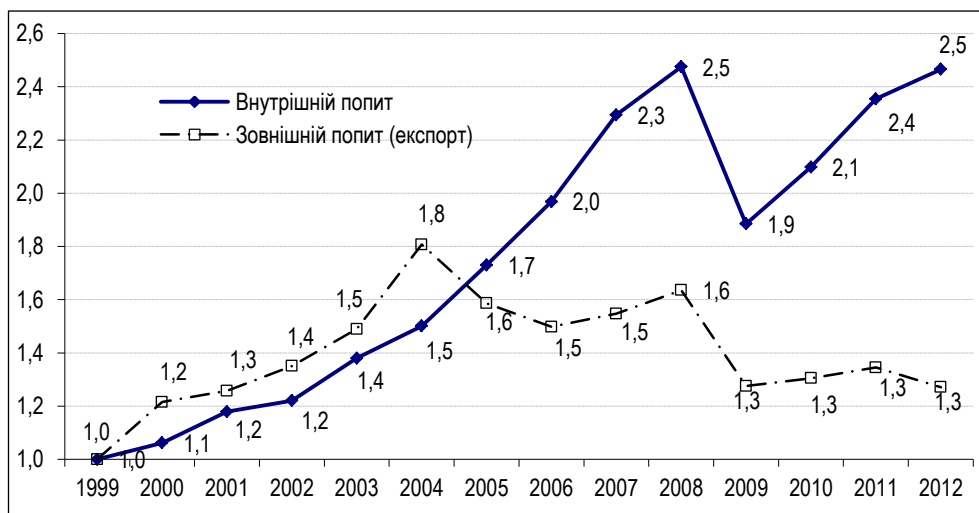

Рис. 1. Динаміка внутрішнього та зовнішнього попиту в Україні в 2000–2012 рр. (1999 = 1)

Джерело: розраховано авторами за даними Держстату України за відповідні роки.

Аналогічна ситуація збереглася і в 2013 р., коли збільшення внутрішнього попиту на тлі скорочення зовнішнього призвели до ще більшого розриву в динаміці зазначених складових сукупного попиту України.

Отже, розширення місткості внутрішнього ринку потенційно надавало значні можливості для динамічного розвитку української економіки за умов насичення внутрішніх потреб переважно за рахунок продукції власного виробництва, але в умовах відсутності цілеспрямованої державної політики розвитку вітчизняного виробництва і несприятливого бізнесового клімату ці можливості не були використані українськими підприємствами.

Чеська, угорська та словацька економіки розвиваються за більшої залежності від зовнішніх ринків, ніж українська, оскільки обсяг внутрішнього попиту в цих країнах в останні роки майже дорівнює обсягу зовнішнього. Водночас економічне зростання цих країн характеризується більшою стабільністю, ніж України. Таким чином, проблеми нашої країни полягають не в співвідношенні між зовнішнім та внутрішнім попитом, а, з одного боку, в неефективній структурі українського експорту, зорієнтованого переважно на ринки сировинної та низькотехнологічної продукції, котрі не характеризуються сталістю ні за місткістю, ні за цінами, що стримує розвиток експорту, та – з іншого – у неспроможності вітчизняного виробництва задовольнити зростаючі потреби внутрішнього ринку якісними товарами.

Український експорт на три четверти формується з товарів проміжного споживання, основна частка яких припадає на чорні метали; споживчі товари становлять в середньому 10%, а інвестиційні – близько 17%. І така пропорція, попри ухвалення урядом в 2001 р. та 2009 р. програмних документів щодо стимулювання експорту та підтримки експортної діяльності суб'єктів малого та середнього бізнесу, зберігається впродовж останніх 13 років із незначними щорічними коливаннями (табл. 3).

Таблиця 3

Структура експорту України за складовими розширеної економічної класифікації в 2000–2012 рр., %

Показник	2000	2002	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Експорт, усього	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Товари проміжного споживання	76,9	72,8	72,7	76,4	76,1	73,5	75,8	71,3	71,8	76,2	76,5
Споживчі товари	9,1	9,0	9,7	9,7	9,1	9,0	7,8	11,6	11,0	13,7	11,8
Інвестиційні товари	13,4	18,1	17,5	13,8	14,7	17,4	16,4	17,0	17,1	9,5	11,0

Джерело: розраховано авторами за даними Держстату України за відповідні роки.

Слід також зазначити, що основною складовою експортованих інвестиційних товарів є транспортні засоби, лівову частку яких становлять локомотиви, поставки яких практично повністю зорієнтовані на Російську Федерацію. Загалом український експорт характеризується занадто високою продуктовою та географічною концентрацією, що посилює ризики його розвитку в перспективі. Саме надвисока залежність українського зовнішньоторговельного обороту від торгівлі лише з однією країною, а саме з Росією, зумовила скорочення українського експорту товарів за січень-листопад 2013 р. на 2,2 млрд дол. США, що становить майже 40% від загального зменшення вартості експортних поставок товарів. Це було пов'язано як із запровадженням тимчасових санкцій на поставки українських харчових товарів, так і зі зниженням російського попиту на машинобудівну продукцію, насамперед транспортно-машинобудування.

На відміну від світового попиту на продукцію проміжного споживання, попит на високотехнологічну продукцію характеризується сталою тенденцією до зростання, навіть за умов виникнення кризових економічних явищ. Водночас в українському експорті частка відповідної продукції утримується на рівні 2,2–5,2% (табл. 4).

Таблиця 4

Структура загального обсягу експорту та імпорту України продукції переробної промисловості за рівнем технологічності, %

Показник	2002	2005	2008	2009	2010	2011	2012	2013*
Експорт								
Високотехнологічні галузі	3,4	2,2	2,5	4,0	3,7	3,4	5,2	4,4
Середні високотехнологічні галузі	20,9	22,5	24,8	24,0	24,8	26,4	27,7	25,4
Середні низькотехнологічні галузі	57,9	58,6	57,1	49,3	50,5	50,7	44,1	45,0
Низькотехнологічні галузі	17,7	16,7	15,6	22,7	21,1	19,6	23,0	25,3
Усього	100	100	100	100	100	100	100	100

* Дані за січень-листопад 2013 р.

Джерело: розраховано авторами за даними Держстату України за відповідні роки.

Причому підвищення питомої ваги високотехнологічної продукції, що спостерігається в 2012–2013 рр. порівняно з попереднім періодом, пов'язане не зі збільшенням таких поставок, а із загальним скороченням вартісного обсягу українського експорту.

Отже, можна констатувати, що зовнішньоекономічні чинники практично не активізують дію внутрішніх факторів та інструментів подолання структурних деформацій економіки, стимулювання розвитку високотехнологічних виробництв, що є вкрай потрібним для забезпечення сталості економічного розвитку української економіки.

За достатньої пропорційності внутрішньої та зовнішньої складових українського попиту, формування безпосередньо внутрішнього попиту відбувається за умов суттєвого посилення структурних дисбалансів. Насамперед це пов'язано з деформацією співвідношення між споживчою та інвестиційною складовими, яка характеризує модель розвитку економіки з точки зору її орієнтації або на споживання, або на нагромадження основного капіталу.

Аналіз наведених у табл. 5 даних засвідчив, що в 2000–2002 рр. пропорційність розвитку споживчого та інвестиційного попиту в Україні співпадала з країнами ЄС-27, у 2003–2008 рр. розвиток українського внутрішнього попиту порівняно мав більшу схильність до інвестування, ніж до споживання, але, починаючи з 2009 р., відновилося тенденція до посилення споживчої складової.

Порівняння значень цього параметра з іншими постсоціалістичними країнами, з якими українська економіка має більш спільних рис, ніж з економіками розвинених європейських країн і структурні параметри яких є більш вагомими для визначення дисбалансів, засвідчило, що практично впродовж усього аналізованого періоду Україна демонструвала більшу схильність до споживання, ніж Чехія та Словаччина, а також Угорщина. Водночас співвідношення споживчого та інвестиційного попиту Польщі, за винятком 2001 р. та 2009–2011 рр., були вищими від українського рівня. Але в останні роки в Україні спостерігається суттєве посилення схильності до споживання порівняно з інвестуванням економіки, що перевищує показники всіх наведених у табл. 5 країн, за винятком Великої Британії та Італії. За результатами трьох кварталів

2013 р. споживчий попит перевищував інвестиційний у 5,7 раза, що є більшим за показники практично всіх обраних для порівняння країн, а це є свідченням потужного посилення дисбалансу між споживчою та інвестиційною складовими українського внутрішнього попиту.

Таблиця 5

Співвідношення споживчого та інвестиційного попиту в Україні та інших країнах у 2000–2012 рр., %

Країна	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
ЄС-17	3,6	3,7	3,8	3,9	3,8	3,8	3,6	3,5	3,6	4,1	4,2	4,2	4,3
ЄС-27	3,8	3,9	4,0	4,1	4,0	4,0	3,8	3,6	3,7	4,3	4,3	4,3	4,5
Німеччина	3,6	3,9	4,2	4,4	4,4	4,5	4,2	4,0	4,0	4,6	4,4	4,2	4,4
Франція	4,2	4,2	4,4	4,4	4,3	4,2	4,0	3,8	3,8	4,3	4,3	4,1	4,2
Велика Британія	4,9	5,0	5,1	5,2	5,1	5,1	4,9	4,7	5,1	5,9	5,9	6,0	6,1
Італія	3,8	3,8	3,7	3,8	3,8	4,8	4,7	4,7	4,8	5,2	5,2	5,3	5,5
Фінляндія	3,5	3,5	3,8	3,9	3,8	3,7	3,7	3,4	3,5	4,0	4,3	4,1	4,2
Польща	3,4	4,0	4,5	4,6	4,6	4,5	4,1	3,6	3,6	3,8	4,0	3,9	4,1
Чеська Республіка	2,5	2,5	2,7	2,8	2,8	2,7	2,7	2,5	2,6	2,9	2,9	3,0	3,1
Словацька Республіка	3,0	2,8	2,9	3,1	3,2	2,9	2,9	2,8	3,0	3,9	3,7	3,3	3,7
Угорщина	3,1	3,2	3,3	3,6	3,4	3,4	3,5	3,5	3,5	3,7	4,0	4,1	4,3
Російська Федерація	x	x	x	x	x	3,8	3,6	3,2	3,1	3,6	3,4	3,2	3,2
Україна	3,8	3,9	3,9	3,7	3,2	3,5	3,2	2,8	3,0	4,6	4,7	4,7	4,5

Джерело: розраховано авторами за статистичними даними OECD та Держстату України за відповідні роки.

Наведене вище порівняння співвідношення споживчого та інвестиційного попиту ґрунтувалося на врахуванні всіх споживчих витрат, які в свою чергу поділяються на приватний попит та попит загального державного управління. Державний попит є вагомим інструментом регулювання економіки і справляє вирішальний вплив на її структуру та динаміку розвитку. В умовах змішаної економіки держава виступає як найбільш значний замовник і споживач продукції та послуг цілої низки видів економічної діяльності. Державні замовлення в розвинених економіках відіграють також ефективну інноваційну функцію, що полягає у формуванні економічних передумов для створення продукції принципово нової або з новими споживчими властивостями (товарів, послуг, робіт).

Оскільки вплив зазначених складових споживчого попиту на розвиток економіки має суттєві особливості, важливо підтримувати певну збалансованість безпосередньо між ними. Порівняльний аналіз цієї пропорції споживчого попиту засвідчив, що в Україні спостерігається значне перевищення попиту домашніх господарств над державним. Так, якщо середнє значення цього показника за 2000–2012 рр. по країнах ЄС-27 становить 2,8, то в Україні – 3,2 (табл. 6).

Найменша різниця між приватним та державним споживчим попитом підтримується у Фінляндії, Франції, Чеській Республіці та Угорщині.

Упродовж досліджуваного періоду в зміні співвідношення між державним та приватним попитом в європейських країнах та Україні простежуються різноспрямовані тенденції. В країнах ЄС темпи зростання державного попиту стало перевищують динаміку приватного, що відбивається на зниженні значень цього показника (з 2,9 у 2000 р. до 2,7 у 2012 р.). В Україні, навпаки, попит домашніх господарств нарощується більш динамічно, ніж державний, що призвело до збільшення зазначеного співвідношення відповідно з 2,9 у 2000 р. до 3,6 в 2012 р. Тобто в Україні розвиток державного попиту небезпечно відстає від приватного, що обмежує можливості впливу держави в регулюванні економіки. Ще в XIX ст. німецький економіст А.Г.Вагнер передбачив збільшення частки державних витрат у ВВП і ця формула з того часу відома як "закон Вагнера". За цим законом державні послуги розглядаються як "високоякісні блага", тобто еластичність попиту домашніх господарств на державні витрати є більшою за одиницю [1]. Інакше кажучи, кожний відсоток підвищення доходів домашніх господарств зумовлює більше ніж на 1% зростання попиту домашніх господарств на державні послуги. Проте в умовах української економіки дія цього закону не спостерігається.

Таблиця 6

Співвідношення споживчого приватного та державного попиту в Україні та інших країнах у 2000–2012 рр., од.

Країна	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
ЄС-17	2,9	2,9	2,8	2,8	2,8	2,8	2,8	2,8	2,7	2,6	2,6	2,7	2,7
ЄС-27	3,0	2,9	2,9	2,8	2,8	2,8	2,8	2,8	2,7	2,6	2,6	2,7	2,7
Німеччина	3,0	3,0	2,9	3,0	3,0	3,1	3,1	3,0	3,0	2,9	2,9	2,9	2,9
Франція	2,4	2,4	2,3	2,3	2,3	2,3	2,3	2,4	2,4	2,3	2,3	2,3	2,2
Велика Британія	3,4	3,3	3,2	3,1	3,0	3,0	2,9	3,0	2,8	2,7	2,7	2,8	2,9
Італія	3,3	3,1	3,1	3,0	3,0	2,9	2,9	3,0	2,9	2,8	2,9	3,0	3,0
Фінляндія	2,3	2,3	2,2	2,2	2,2	2,2	2,2	2,2	2,2	2,1	2,1	2,2	2,1
Польща	3,6	3,6	3,7	3,6	3,6	3,5	3,4	3,3	3,3	3,3	3,2	3,4	3,4
Чеська Республіка	2,5	2,5	2,3	2,2	2,3	2,3	2,3	2,4	2,4	2,3	2,3	2,4	2,4
Словацька Республіка	2,8	2,8	2,8	2,7	3,0	3,1	3,0	3,2	3,2	3,0	3,0	3,1	3,2
Угорщина	2,5	2,5	2,4	2,4	2,4	2,4	2,3	2,5	2,4	2,3	2,3	2,5	2,6
Російська Федерація	x	x	x	x	x	2,9	2,8	2,8	2,7	2,6	2,7	2,7	2,6
Україна	2,9	2,8	3,0	2,9	3,0	3,1	3,2	3,3	3,4	3,2	3,3	3,8	3,6

Джерело: розраховано авторами за статистичними даними OECD та Держстату України за відповідні роки.

Гіпертрофований розвиток приватного попиту в нашій країні підтверджується і порівнянням його частки в структурі ВВП із іншими країнами. Так, якщо в 2000 р. частка приватного попиту у ВВП України була меншою за середній рівень європейських країн (ЄС-27) на 4,3 в. п., то в 2012 р. вона вже перевищувала його на 10,4 в. п. (табл. 7).

Упродовж всього досліджуваного періоду українські параметри приватного попиту були вищими, ніж у Фінляндії та Чехії, і переважну кількість років – ніж у Франції

та Угорщині. Починаючи з 2008 р., за питомою вагою приватного попиту у ВВП Україна випереджає всі обрані для порівняння країни, навіть такі, що традиційно мають високу частку попиту домашніх господарств, – Велику Британію, Італію та Польщу. Особливо значний відрив у посиленні приватного споживання в Україні спостерігається в 2010–2012 рр. Так, у середньому за три зазначені роки питома вага приватного споживання в нашій країні перевищувала рівень європейських країн (ЄС-27) на 8,5 в. п., у тому числі Чехії – на 16,8 в. п., Угорщини – на 14,5 в. п., Словаччини – майже на 10 в. п. [2, 3].

Ситуація, що склалася в українській економіці з надмірним розвитком споживчого приватного попиту, справляє подвійний негативний вплив на розвиток економіки. По-перше, оскільки попит домашніх господарств у нашій країні характеризується високою схильністю до імпорту, його розширення призводить до нарощування імпорту споживчих товарів, що збільшує дефіцит зовнішньоторговельного балансу і негативно відбивається на загальноекономічній динаміці. По-друге, це звужує можливість розширення інвестиційного попиту, відтягуючи обмежені ресурси в площину споживання.

Таблиця 7

Питома вага приватного попиту в Україні та інших країнах у 2000–2012 рр., %

Країна	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
ЄС-17	57,5	57,5	57,1	57,3	57,0	57,2	56,7	55,9	56,3	57,6	57,5	57,5	57,5
ЄС-27	58,6	58,7	58,4	58,4	58,1	58,2	57,7	57,0	57,1	58,1	58,1	58,0	58,3
Німеччина	56,8	57,2	56,6	57,3	56,9	57,2	56,4	54,4	54,7	57,1	55,9	55,8	55,9
Франція	54,3	54,6	54,5	54,9	54,8	55,1	54,9	54,6	55,0	56,1	56,0	55,7	55,6
Велика Британія	63,1	63,2	63,2	62,6	62,3	62,2	61,4	61,2	61,1	61,8	62,0	62,1	63,4
Італія	59,6	58,8	58,4	58,7	58,3	58,6	58,7	58,2	58,8	59,9	60,4	60,8	60,4
Фінляндія	47,4	47,4	48,2	49,5	49,1	49,3	49,5	48,3	49,3	52,1	52,8	53,3	53,9
Польща	63,1	64,0	65,9	64,8	63,7	62,5	61,6	59,6	60,7	60,2	60,4	60,3	60,6
Чеська Республіка	51,2	50,9	50,7	50,9	49,9	48,6	47,9	47,0	48,2	49,9	49,8	49,9	49,8
Словацька Республіка	55,5	57,1	57,1	56,0	56,4	56,4	56,2	55,2	56,2	59,9	57,3	56,6	56,7
Російська Федерація	н.д.	н.д.	н.д.	н.д.	н.д.	49,3	48,2	48,2	48,4	54,1	51,0	48,7	48,8
Угорщина	53,4	53,0	53,5	55,2	53,7	53,3	52,2	53,5	52,7	52,9	51,5	51,7	53,1
Україна	54,3	55,0	55,2	54,7	52,3	57,2	58,7	58,7	61,4	63,7	64,0	67,1	68,7

Джерело: розраховано авторами за статистичними даними OECD та Держстату України за відповідні роки.

Неспроможність вітчизняних виробників задовольнити зростаючі потреби населення у якісних товарах призводить до послаблення їхньої присутності на внутрішньому ринку України. Так, тільки за останні шість років вони втратили 8,6 в. п. українського ринку споживчих товарів, у тому числі 3,7 в. п. ринку продовольчих і 10,4 в. п. ринку непродовольчих товарів.

Особливо небезпечне становище склалося на ринку непродовольчих товарів. У цьому сегменті споживчого ринку тенденція збільшення імпортованої продукції спостерігається щодо переважної кількості товарних позицій і не тільки високотехнологічних, але й практично стосовно всіх видів продукції легкої промисловості. За рахунок імпортованої продукції задовольняється майже 90% внутрішнього попиту

в одязі та трикотажних виробках, 96% – у шкіряному та 91% – у полімерному та гумовому взутті.

Практично повністю відданий іноземним виробникам український ринок комп'ютерної та обчислювальної техніки, електропобутової техніки, фотографічного обладнання та інших культтоварів, аудіо- та відеообладнання, годинників, мотоциклів, моторолерів та мопедів. Більш ніж на дві третини товарами іноземного виробництва задовольняються потреби в автомобілях та автотоварах, спортивних товарах, включаючи велосипеди, парфюмерно-косметичній продукції, галантереї та нитках, побутових неелектричних товарах. За нашими оцінками, внаслідок збільшення імпорتنних поставок споживчих товарів, спровокованих розширенням приватного попиту, українська економіка останнім часом втрачає близько 19% потенційного приросту валового внутрішнього продукту. За таких умов подальше стимулювання внутрішнього споживчого попиту без адекватного розвитку вітчизняного виробництва і надалі погіршуватиме макроекономічну ситуацію і гальмуватиме подальший розвиток української економіки.

Унаслідок випереджаючих темпів зростання імпорту порівняно з експортом Україна серед обраних для порівняння країн останніми роками має одне з найбільших від'ємних значень чистого експорту у співвідношенні до ВВП (табл. 8).

Таблиця 8

Співвідношення обсягів чистого експорту до ВВП в Україні та інших країнах у 2000–2012 рр., од.

Країна	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Німеччина	0,3	2,0	4,5	3,9	5,0	5,2	5,6	7,0	6,3	4,9	5,6	5,2	5,9
Франція	1,0	1,1	1,5	0,9	0,4	-0,6	-1,0	-1,5	-2,1	-1,8	-2,3	-3	-2,2
Велика Британія	-1,8	-2,3	-2,7	-2,3	-2,7	-2,8	-2,6	-2,6	-2,2	-1,6	-2,2	-1,5	-2,1
Фінляндія	9,1	9,4	9,2	6,8	6,5	4,1	4,7	5,1	3,8	1,6	1,3	-0,7	-0,9
Італія	1,0	1,4	0,9	0,5	0,7	-0,1	-0,8	-0,3	-0,8	-0,5	-1,9	-1,4	1,1
Польща	-6,4	-3,7	-3,5	-2,7	-2,4	-0,7	-1,8	-2,9	-4,0	0,1	-1,2	-1,2	0,3
Чеська Республіка	-2,1	-1,5	-1,2	-1,2	0,9	2,7	3,0	2,7	2,4	4,0	3,4	4,2	5,6
Словацька Республіка	-2,6	-8,1	-7,3	-1,9	-2,8	-4,7	-4,0	-1,1	-2,4	-0,5	-0,2	0,6	5,2
Угорщина	-3,4	-1,0	-1,9	-3,8	-3,6	-2,1	-0,9	0,9	0,5	4,9	5,7	6,5	7,3
Російська Федерація	x	x	x	x	x	13,7	12,7	8,6	9,2	7,4	8,1	8,6	7,3
Україна	5,0	1,6	4,4	2,6	7,7	0,8	-2,8	-5,7	-8,0	-1,7	-2,8	-6,0	-7,9

Джерело: розраховано авторами за статистичними даними OECD та Держстату України за відповідні роки.

Так, у 2012 р. співвідношення чистого експорту до ВВП становило мінус 7,9%, а за результатами трьох кварталів 2013 р. – мінус 7,2% [4]. Таких високих показників дефіциту торговельного балансу до обсягу ВВП не спостерігається за жодною з країн, обраних для порівняння, окрім Словаччини в 2002–2002 рр., тобто в початковий період переходу від планової економіки до ринкової. На цей час країни, що є більш залежними, ніж Україна, від розвитку зовнішнього попиту (Словаччина, Чехія, Угорщина) спромоглися досягти суттєвого профіциту зовнішньоторговельного балансу.

Іншою гострою проблемою, пов'язаною з деформацією структури українського внутрішнього попиту в бік зростання споживчої приватної складової, є недостатня інвестиційна активність, свідченням чого є занижка норма нагромадження основного капіталу (табл. 9).

Таблиця 9

Норма нагромадження основного капіталу в Україні та інших країнах у 2000–2012 рр., %

Країна	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
ЄС-17	21,4	20,9	20,2	20,1	20,2	20,6	21,3	21,8	21,5	19,4	19,0	19,0	18,3
ЄС-27	20,6	20,2	19,6	19,4	19,5	19,9	20,6	21,3	21,1	18,9	18,5	18,5	18,0
Німеччина	21,5	20,1	18,4	17,8	17,4	17,3	18,1	18,4	18,6	17,2	17,4	18,1	17,6
Франція	19,9	19,6	18,6	18,5	19,2	20,0	20,9	22,0	21,9	18,9	19,3	20,8	19,8
Велика Британія	17,1	16,8	16,9	16,4	16,7	16,8	17,2	17,8	16,8	14,9	14,9	14,4	14,4
Італія	20,5	20,5	21,1	20,5	20,6	20,9	21,4	21,5	21,0	19,4	19,4	19,1	17,9
Фінляндія	20,9	20,5	19,1	19,4	20,0	21,8	21,3	22,9	22,3	18,6	18,5	20,5	19,8
Польща	23,7	20,7	18,7	18,2	18,1	18,2	19,7	21,6	22,3	21,2	19,9	20,2	19,1
Чеська Республіка	28,7	28,4	27,5	26,8	25,9	25,8	25,7	27,0	26,8	24,6	24,5	24,1	23,1
Словацька Республіка	25,8	28,5	27,4	24,7	24,0	26,5	26,5	26,2	24,8	20,7	21,0	23,1	20,1
Угорщина	24,4	23,6	23,4	22,4	22,7	22,8	21,7	21,8	21,7	20,7	18,6	17,9	17,4
Російська Федерація	x	x	x	x	x	17,5	18,2	20,6	21,7	21,2	20,8	20,8	21,0
Україна	19,7	19,7	19,2	20,6	22,5	22,0	24,6	27,5	26,4	18,4	18,0	18,4	19,4

Джерело: розраховано авторами за статистичними даними OECD та Держстату України за відповідні роки.

Як видно з наведених у табл. 9 даних, за нормою нагромадження капіталу Україна суттєво відставала від Чехії та Словаччини, під час переважної кількості років – від Угорщини, а в останні чотири роки – від Франції, Фінляндії, Польщі та Італії. Водночас слід зауважити, що жодна з наведених у таблиці країн не має таких пекучих проблем, як Україна, – пов'язаних із катастрофічним старінням основних фондів і технологічною відсталістю виробничої бази, вирішення котрих потребує більш вагомої частки інвестицій у структурі ВВП. Капітальні вкладення в реальний сектор економіки є одним з головних факторів, які визначають високі та стійкі темпи зростання економіки в середньостроковій та довгостроковій перспективі, а проведення відповідної інвестиційної політики повинно слугувати основним інструментом прогресивних структурних перетворень в економіці.

Отже, норма валового нагромадження в Україні є явно недостатньою для фінансування активної модернізації економіки нашої країни, особливо з урахуванням значного рівня фізичного зношення нагромадженого основного капіталу (за даними Держстату України, на кінець 2012 р коефіцієнт зношення основних фондів становив 76,7% [5] (у тому числі в переробній промисловості – 57,2%, виробництві та розподіленні електроенергії, газу та води – 58,4%, а в сфері транспортної діяльності досяг 96,0%), значної недостатності основних фондів в інфраструктурі та сільському господарстві, а також слабого рівня розвитку багатьох сучасних видів економічної

діяльності. Співвідношення інвестицій та ВВП у розвинених країнах підтримується на рівні 20%, нових індустріальних країн Азії – на рівні 26–28% і приблизно стільки ж – у країнах, що розвиваються. Відносно країн із перехідною економікою, то порогове значення валових інвестицій, за різними оцінками, повинно бути не меншим 25%. З огляду на технічну відсталість української виробничої бази для підтримки нормального процесу відтворення основного капіталу як підґрунтя для постійної модернізації та підвищення конкурентоспроможності вітчизняної економіки потрібні більш високі темпи зростання інвестицій в основний капітал. З огляду на світову практику такі умови для економік, що розвиваються, створюються при нормі нагромадження основного капіталу на рівні 30% і вищій.

Обвальне падіння інвестицій в основний капітал у 2009 р., зумовлене світовою фінансово-економічною кризою, та повільні несталі темпи його відновлення впродовж 2010–2013 рр. безумовно негативно вплинуть на можливості розширеного відтворення, досягнення цілей щодо диверсифікації, а також підтримання темпів економічного зростання в середньостроковій перспективі.

З точки зору економічної безпеки важливі не тільки обсяги, але й структура інвестицій, у тому числі і вкладень іноземних інвесторів у розрізі видів економічної діяльності. Водночас зростання валового нагромадження основного капіталу в останні три роки супроводжується негативними зрушеннями в його структурі, проявом чого є скорочення частки промислового виробництва, транспорту та зв'язку, видів діяльності соціальної сфери та державного управління (табл. 10).

Так, частка інвестицій у переробну промисловість в останні три роки становила лише 14–17%, а це найнижчі показники за останні чотирнадцять років. При цьому питома вага інвестицій у таку важливу для розвитку економіки галузь, як машинобудування, в 2013 р. знизилася до 2,5%, а в сферу транспортної діяльності, при практично повному зношенні основних засобів, – до 6,7%. Проте значно більшою мірою відбувається інвестування операцій з нерухомістю, торговельної діяльності. Щодо розподілу прямих іноземних інвестицій, то вони переважно спрямовуються у фінансову діяльність, у сферу операцій з нерухомістю та оптову і роздрібну торгівлю, на частку яких на кінець 2012 рр. припадало 57,2% від їх загального обсягу (відповідно 29,6%, 16,6 та 11,0%). Питома вага іноземних інвестицій у переробну промисловість становила лише 26,1%, близько половини з яких (11,3%) зосереджено в металургійному виробництві. Натомість у сферу транспортної діяльності та машинобудування спрямовано лише відповідно 5,5 та 2,1% від їхнього загального обсягу [6]. З огляду на стан виробничої бази української промисловості та транспорту такий розподіл вітчизняних і іноземних інвестицій не є ефективним, оскільки останні не сприяють формуванню підґрунтя для сталого економічного розвитку.

Безпосередньо регулювати галузеву структуру капітальних вкладень можна лише за рахунок бюджетних коштів чи на засадах змішаного фінансування інвестиційних проєктів. Такий підхід не може бути застосованим до проєктів іноземних інвесторів, що потребує пошуку і реалізації стимулів для залучення інвестицій у галузі переробної промисловості, насамперед машинобудування та транспорту. Водночас фінансування капітальних вкладень більш ніж на 60% забезпечується за рахунок власних коштів підприємств, до 18% – за рахунок кредитів банків та інших позик. Частка коштів державного та місцевих бюджетів не сягає й 10% від загального обсягу капітальних вкладень [7].

У співвідношенні до ВВП у 2008–2013 рр. державні інвестиції не перевищували 1,2%, що є одним із найнижчих рівнів серед колишніх соціалістичних країн Європи, де протягом останніх років спостерігається істотне зростання державних інвестицій у основний капітал (передусім у створення сучасної інфраструктури) до 4% ВВП і вище. За таких умов не слід сподіватися на реформування структури економіки.

Таблиця 10

Структура капіталовкладень в Україні за видами економічної діяльності в 2000–2013 рр., %

Показник	2000		2001		2002		2003		2004		2005		2006		2007		2008		2009		2010		2011		2012		2013					
	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100			
Усього	10,0	7,2	7,7	7,7	7,7	6,9	6,8	6,8	4,9	4,9	4,9	3,9	4,7	4,7	5,5	5,1	8,6	9,9	13,6	13,6	9,9	13,6	17,5	17,5	13,8	13,8	9,9	13,6	17,5	17,5		
Будівництво	2,4	3,4	4,9	4,9	4,9	4,9	6,2	6,2	5,3	5,0	5,0	4,8	5,3	5,3	3,5	2,9	3,6	13,8	17,5	17,5	3,6	13,8	17,5	17,5	13,8	13,8	9,9	13,6	17,5	17,5		
Торгівля; ремонт автомобілів, побутових виробів	2,2	3,9	5,4	5,4	5,4	6,4	7,0	7,0	8,2	9,3	9,3	9,4	10,6	10,6	9,3	6,9	7,2	8,9	9,0	9,0	7,2	8,9	9,0	8,9	8,9	7,2	8,9	9,0	9,0	9,0	9,0	
Готелі та ресторани	1,3	1,4	1,2	1,2	1,3	1,3	1,4	1,4	1,6	1,2	1,2	1,4	1,4	1,4	1,7	1,8	2,1	0,7	0,8	0,8	2,1	0,7	0,8	0,8	0,7	0,7	1,8	2,1	0,7	0,8	0,8	
Транспорт та зв'язок	19,4	22,9	18,8	18,8	20,1	20,1	19,8	18,1	16,2	16,2	16,2	16,8	14,0	14,0	16,2	17,0	16,5	13,2	6,7	6,7	16,5	13,2	6,7	6,7	13,2	13,2	17,0	16,5	6,7	6,7	6,7	
Фінансова діяльність	2,5	1,6	2,4	2,4	1,9	1,9	1,6	2,1	1,9	1,9	1,9	2,2	2,0	2,0	2,2	1,7	1,3	2,4	2,7	2,7	1,3	2,4	2,7	2,7	2,4	2,4	1,7	1,3	2,4	2,7	2,7	
Операції з нерухомістю	15,8	14,0	14,9	14,9	15,1	14,8	14,8	16,5	19,2	20,9	20,9	20,9	21,0	21,0	16,9	21,7	17,7	11,7	4,1	4,1	17,7	11,7	4,1	4,1	11,7	11,7	21,7	17,7	4,1	4,1	4,1	
Державне управління	1,1	1,0	1,2	1,2	1,6	1,6	1,5	0,9	0,8	0,8	0,8	0,8	0,8	0,8	0,6	0,8	0,8	4,4	4,1	4,1	0,8	4,4	4,1	4,1	4,4	4,4	0,8	0,8	4,1	4,1	4,1	
Освіта	1,1	1,2	1,6	1,6	1,3	1,3	1,3	0,9	0,9	0,9	0,9	0,9	1,0	1,0	1,0	1,1	1,0	0,5	0,4	0,4	1,0	0,5	0,4	0,4	0,5	0,5	1,0	1,0	0,5	0,4	0,4	0,4
Охорона здоров'я	2,1	1,5	1,6	1,6	2,1	2,1	1,9	1,4	1,5	1,5	1,5	1,3	1,5	1,5	1,3	1,6	1,4	1,0	0,8	0,8	1,4	1,0	0,8	0,8	1,0	1,0	1,6	1,4	1,0	0,8	0,8	0,8
Колективні, громадські та особисті послуги	0,8	2,1	2,1	2,1	2,4	2,4	2,6	2,0	2,3	2,3	2,3	2,2	2,3	2,3	3,2	3,1	4,4	1,4	1,1	1,1	4,4	1,4	1,1	1,1	1,4	1,4	3,1	4,4	1,1	1,1	1,1	1,1

Джерело: розраховано за статистичними даними OECD та Держстату України за відповідні роки.

Підсумовуючи викладене вище, можна дійти висновку, що розвиток сукупного попиту в Україні характеризується наявністю значних дисбалансів у структурі саме внутрішнього попиту, формування якого є безпосереднім завданням урядової податково-бюджетної політики. Стимулювання насамперед приватного попиту як наслідок перманентних виборчих кампаній, без відповідного інвестування розвитку та структурної перебудови вітчизняного виробництва, створення сприятливих умов для залучення іноземних інвестицій, призвело до руйнування підґрунтя для забезпечення сталого економічного зростання країни. Розбалансованість попиту простежується як за основними його складовими, так і безпосередньо всередині його окремих складових: приватного, державного, інвестиційного. У цій статті ми торкнулися лише деформацій у структурі інвестиційного попиту, але їхня наявність спостерігається також і в структурі приватного попиту, що зумовлено значним розшаруванням населення країни за рівнем доходів, а також у структурі державного попиту, який не забезпечує вирішення гострих проблем у створенні інфраструктури та розвитку інноваційних виробництв, а також надання якісних колективних послуг населенню.

Аналітичні дослідження структури приросту ВВП України за складовими попиту в 2000–2012 рр. дозволяють дійти висновку щодо його спонтанного формування внаслідок відсутності цілеспрямованого використання урядом заходів соціально-економічної політики в контексті концепції сукупного попиту. Підґрунтям для такого висновку є стрімкі, а інколи й неефективні щорічні зміни внеску окремих складових у приріст ВВП. Характерною ознакою формування сукупного попиту в періоді, що досліджується, є посилення тенденцій його деформації. Так, якщо в 2000–2004 рр. структура попиту була більш-менш зрівноваженою за пропорціями між споживчою та інвестиційною складовими, попитом на продукцію власного виробництва та імпортом, то, починаючи з 2005 р., спостерігається лавиноподібне нарощування приватного споживчого попиту, зростання обсягу якого в зазначеному році в чотири рази перевищило динаміку ВВП (табл. 11). Суттєве перевищення споживчого попиту над загальноекономічною динамікою спостерігалось і в подальші роки. За умов глибокого падіння у 2009 р. ВВП скорочення споживчої складової було суттєво меншим. У роки відновлення позитивної динаміки (2010–2012 рр.) тенденція деформації попиту в бік споживання набула особливої гостроти. Загалом у три зазначені роки внутрішній попит (споживчий та інвестиційний) потенційно забезпечував зростання ВВП відповідно на 5,9%; 12,4 та 6,5% при реальних темпах приросту 4,1%; 5,4 та 0,2%. Аналогічна ситуація спостерігалась і в 2013 р., коли впродовж трьох перших кварталів споживчий попит продовжував щоквартально зростати в середньому на 4,7% (у тому числі приватний – на 6,2%) за від'ємної динаміки ВВП на рівні мінус 1,2%.

Стрімке розширення споживчого попиту, насамперед попиту домашніх господарств, супроводжувалося формуванням значного дефіциту зовнішньоторговельного балансу, що було свідченням явної неготовності української економіки до задоволення зростаючих потреб населення. Починаючи з 2005 р., приріст від'ємного значення чистого експорту товарів та послуг набув хронічного характеру і в окремі роки (2005, 2007, 2008, 2011, 2012) суттєво перевищував динаміку зростання ВВП у країні.

На тлі розширення споживчої складової внесок інвестиційного попиту в зростання економіки країни є вкрай недостатнім. Непривабливий для зовнішніх інвесторів інвестиційний клімат (унаслідок надвисокого рівня корупції та відсутності ефективної системи захисту інвестицій), низький рівень доходів переважної кількості підприємств реального сектора економіки, високі відсоткові ставки та обмеженість кредитних ресурсів призвели до стагнації інвестиційного попиту. В 2013 р. обсяг інвестиційного попиту становив лише близько 55% від рівня 2008 р., і це за умов, коли зношення основного капіталу вже далеко перевищила критичний рівень, а виробнича база потребує докорінної модернізації та розвитку сучасних високотехнологічних виробництв.

Таблиця 11

Структура приросту ВВП України за складовими сукупного попиту в 2000–2012 рр., %

Показник	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
ВВП	5,9	9,2	5,2	9,6	12,1	2,7	7,3	7,9	2,3	-14,8	4,1	5,4	0,2
<i>у тому числі:</i>													
Кінцеві споживчі витрати	1,5	6,9	3,8	7,6	7,3	11,0	9,4	10,6	7,8	-9,8	4,4	9,4	8,2
домашніх господарств	1,4	5,2	5,2	6,4	7,1	10,7	9,0	10,0	7,7	-9,2	4,0	10,0	7,4
некомерційних організацій, що обслуговують домашні господарства	0,0	-0,2	-0,1	-0,1	-0,2	-0,1	-0,1	0,1	-0,1	-0,1	0,0	0,0	-0,2
сектора загального державного управління	0,2	1,9	-1,3	1,3	0,4	0,5	0,5	0,5	0,2	-0,4	0,4	-0,5	1,0
індивідуальні споживчі витрати	-1,3	0,4	-1,0	0,6	0,3	0,5	0,3	0,4	0,2	-0,2	0,1	-0,4	0,9
колективні споживчі витрати	1,5	1,5	-0,3	0,7	0,0	0,0	0,2	0,1	0,0	-0,3	0,3	-0,2	0,1
Валове нагромадження	4,3	3,5	-0,3	4,9	1,2	2,9	4,2	6,4	0,5	-16,1	1,5	3,0	-1,7
основного капіталу	2,4	1,2	0,7	4,3	4,2	0,9	4,6	5,9	-0,3	-13,4	0,7	1,2	0,8
змна запасів	1,9	2,3	-1,0	0,6	-3,0	2,1	-0,5	0,5	0,8	-2,7	0,9	1,8	-2,5
Експорт товарів та послуг	11,7	2,2	4,1	5,7	12,2	-7,7	-2,8	1,5	2,6	-10,4	-0,4	1,4	-3,6
Імпорт товарів та послуг	-11,7	-3,5	-1,8	-8,3	-8,5	-3,6	-3,4	-10,6	-8,6	21,4	-1,4	-8,5	-2,8
Чистий експорт	0,1	-1,3	2,3	-2,6	3,7	-11,3	-6,3	-9,0	-6,0	11,0	-1,9	-7,0	-6,4

Джерело: розраховано за даними Держстату України за відповідні роки.

Вирішення існуючих проблем у розвитку сукупного попиту потребує реалізації активної державної економічної політики в сфері формування сукупного попиту, спрямованої на усунення існуючих деформацій як в інвестиційній, так і споживчій складових.

Висновки

1. Розвиток сукупного попиту в Україні характеризується наявністю суттєвих деформацій, основними з яких є деформації внутрішнього попиту. Водночас пропорція між зовнішнім та внутрішнім попитом не є значною і в останні три роки не перевищує відповідні співвідношення таких країн, як Німеччина, Словаччина, Чехія та Угорщина.

2. Основні проблеми розвитку вітчизняної економіки лежать не у співвідношенні між зовнішнім та внутрішнім попитом, а криються, по-перше, в неперспективній структурі українського експорту, зорієнтованого переважним чином на ринки сировинної та низькотехнологічної продукції, які не є сталими ні за місткістю, ні за цінами, та, по-друге, – у неспроможності вітчизняного виробництва задовольнити зростаючі потреби внутрішнього попиту якісними товарами.

3. Упродовж останніх дванадцяти років зберігається неефективна структура українського експорту, найбільш вагомою складовою якої залишаються товари проміжного споживання, чия питома вага коливається в діапазоні 73–77%. Рівень частки високотехнологічної продукції в експорті промислової продукції мізерний і не перевищує 3–4%. До цього додається надмірна продуктова та географічна концентрація експортних поставок, що обмежує можливості країни у використанні розширення перспективних сегментів світового ринку товарів та послуг.

4. Основною диспропорцією внутрішнього попиту, що демонструє тенденцію до загострення, є його гіпертрофований ухил в бік споживання із явно недостатнім розвитком інвестиційної складової. Норма нагромадження основного капіталу не може забезпечити фінансування активної модернізації економіки нашої країни, особливо з урахуванням безпрецедентно високого рівня фізичного зношення основних фондів, значної недостатності основних фондів в інфраструктурі та сільському господарстві, а також слабого рівня розвитку багатьох сучасних видів економічної діяльності.

5. Розвиток інвестиційного попиту в країні супроводжується негативними зрушеннями в його структурі, проявом чого є скорочення частки промислового виробництва, транспорту та зв'язку, видів діяльності соціальної сфери та державного управління.

6. Внутрішній споживчий попит є zdeформованим в бік надмірно високої частки приватного попиту, тоді як попит держави, що є потужним інструментом регулювання економіки і чинить вирішальний вплив на її структуру та динаміку розвитку, явно недостатній для вирішення зазначених проблем.

7. Переважне розширення приватного попиту впливає негативно через його високу схильність до імпорту. Український попит на промислову продукцію загалом zdeформований в бік імпортової складової, частка якої на внутрішньому ринку України постійно зростає. Особливо це стосується продукції тих галузей, еластичність ринку яких більшою мірою залежить не від цінової, а технологічної конкурентоспроможності, насамперед машинобудування.

Список використаних джерел

1. Сакс Дж.Л. Макроэкономика. Глобальный поход / Дж.Л. Сакс, Ф.Б. Ларрен; пер. с англ. – М.: Дело, 1996. – 848 с.
2. Статистичні збірники "Національні рахунки України" за 2000–2012 роки [Електронний ресурс] / Державна служба статистики України. – Доступний з : <<http://ukrstat.gov.ua/>>.
3. Дані OECD щодо ВВП за складовими кінцевого використання в інших країнах [Електронний ресурс]. – Доступний з : <http://stats.oecd.org/Indeks.aspx?DatasetCode=SNA_TABLE1>.
4. Звіт "Валовий внутрішній продукт у 2013 році" [Електронний ресурс] / Державна служба статистики України. – Доступний з : <<http://ukrstat.gov.ua/>>.
5. Звіт "Наявність і стан основних засобів в 2012 р." [Електронний ресурс] / Державна служба статистики України. – Доступний з : <<http://ukrstat.gov.ua/>>.
6. Звіт "Капітальні інвестиції за видами економічної діяльності" [Електронний ресурс] / Державна служба статистики України. – Доступний з : <<http://ukrstat.gov.ua/>>.
7. Звіт "Капітальні інвестиції за джерелами фінансування" [Електронний ресурс]. – Доступний з : <<http://ukrstat.gov.ua/>>.

Надійшла до редакції 18.03.2014 р.

Шинкоренко Т.П., канд. екон. наук,
старший научний співробітник

Макушенко Т.Н.
младший научний співробітник
Інститута економіки і прогнозування НАН України

ДИСБАЛАНСЫ СОВОКУПНОГО СПРОСА В ЭКОНОМИКЕ УКРАИНЫ

Исследованы тенденции изменений в структуре украинского совокупного спроса. На основе сравнительного анализа структурных индикаторов Украины и других стран определены основные дисбалансы совокупного спроса, которые в последние годы демонстрируют тенденцию к существенному углублению. Показано, что, начиная с 2005 г., стимулирование потребительского, в первую очередь частного, спроса без учета реальных возможностей украинской экономики на фоне стагнации инвестиционного спроса делают невозможным обеспечение стабильного экономического развития страны. Решение проблем формирования совокупного спроса требует реализации активной экономической политики, направленной на устранение существующих деформаций внутреннего спроса страны.

Ключевые слова: структура совокупного спроса, внутренний спрос, макроструктурные дисбалансы, соотношение составляющих внутреннего спроса, вклад составляющих спроса в динамику валового внутреннего продукта, экономическая политика.

T.Shinkorenko

PhD in Economics, Senior Researcher

T.Makushenko

Junior Researcher, State Organization "Institute for Economics and Forecasting, National Academy of Sciences of Ukraine"

THE MISBALANCES OF AGGREGATE DEMAND IN UKRAINE'S ECONOMY

The article presents the results of an investigation on the formation of aggregate demand in Ukraine. The authors prove that, as a result of the inefficient government's policy, in Ukraine, the misbalances of domestic demand are aggravating, being the main disproportion the excessive inclination towards consumption, with a clearly insufficient development of the investment component. The low rate of the generation of fixed capital cannot ensure the financing of an active modernization of Ukraine's economy, especially with regard of the unprecedentedly high level of the physical wear and tear of fixed assets, insufficient development infrastructure and a weak development of many modern Economic activities. Domestic consumer demand is distorted towards the excessively high share of private demand, while the government demand is clearly insufficient to solve the problems of restructuring and sustainable development of Ukraine's economy. Predominant expansion of private demand without a corresponding development of domestic production encourages the expansion of imports leading to the increase in the deficit of the foreign trade balance.

Keywords: *structure of aggregate demand, domestic demand, macro-structural misbalances, relationship between the components of domestic demand, contribution of demand components in GDP dynamics, economic policy.*